

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Mgr. Kateřina LOJDOVÁ, Ph.D.

Habilitační práce

Společenství ve škole: Mikrosociální aspekty školního vzdělávání optikou pregraduální přípravy učitelů

Oponent

prof. PhDr. Vladimíra SPILKOVÁ, CSc.

Pracoviště oponenta, instituce

katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta Univerzity Pardubice

Text posudku¹

Aktuálnost námětu

Problémy učitelské profese a přípravy na ni jsou u nás i v zahraničí v posledních letech v centru pozornosti pedagogické teorie a výzkumu i vzdělávací politiky. V České republice se hledají příčiny alarmujících trendů hrozících vyústit v krizi učitelství a s oporou o výzkumná data a relevantní údaje se zkoumají cesty k řešení naléhavých problémů – nedostatek učitelů související mimo jiné i s vysokou mírou absolventů, kteří nenastupují do učitelské profese, vysokým počtem učitelů, kteří odcházejí z profese (významně se to týká i začínajících učitelů), kvalita připravenosti absolventů na současné nároky na učitelskou profesi apod. Habilitační práce přináší řadu nových poznatků o studentech učitelství a jejich profesním rozvoji v rámci pedagogických praxí, o významu mikrosociálních aspektů ve výuce - interakce a komunikace se žáky, řízení třídy, chování žáků, kultura školy, psychosociální klima třídy, pocit přijetí od učitelů na dané škole apod. Tyto fenomény významně ovlivňují činnost studenta v roli učitele, pojetí profesní zdatnosti (self-efficacy), motivaci k nástupu do profese apod. Práce K.Lojdové přispívá k poznání procesů profesní socializace studentů učitelství v průběhu praxí a přináší výzkumně podložené podněty pro vzdělavatele učitelů i provázející učitele ze škol, jak lépe připravit studenty na vstup do praxe.

Přístup k řešení a zasazení problematiky do odborného (vč. mezinárodního) kontextu

Kumulativně pojatá habilitační práce je tvořena šesti studii publikovanými v relevantních odborných časopisech v letech 2015 – 2019, z nichž tři jsou psány v anglickém jazyce (jedna z nich v impaktovaném časopise – IF 1,25). Tematicky jsou studie vybrány tak, že tvoří konzistentní a smysluplný celek. V habilitační práci jsou prezentovány výsledky několikaleté soustředěné výzkumné práce K.Lojdové, jejichž dominantními tématy byly vybrané mikrosociální aspekty školního vzdělávání, zejm. moc ve školní třídě, žákovská rezistence a nonkonformita, skryté kurikulum, strategie řízení třídy.

Vysoce oceňuji kvalitu komentáře k publikovaným studiím, který vede čtenáře k hlubšímu porozumění jejich tematické provázanosti. Komentář je logicky a přehledně strukturován do třech kapitol. V úvodní teoretické části habilitantka pregnančně vymezuje klíčové koncepty všech šesti studií s oporou o relevantní zdroje české i zahraniční provenience. Následně je pak zasazuje do kontextu reformy kurikula pedagogicko psychologického modulu na

Pedagogické fakultě MU v Brně a do širších souvislostí koncepčních otázek přípravy učitelů na pedagogických fakultách. Ve druhé části je velmi precizně popsána metodologie realizovaných výzkumů. Ve zbývajících dvou částech práce pak autorka na vysoké úrovni prezentuje hlavní výsledky výzkumů a diskutuje je v širších souvislostech. Získaná data zasazuje do kontextu domácích i zahraničních výzkumů v této oblasti. Způsob interpretace a teoretické reflexe výsledků výzkumu svědčí o mimořádné teoretické i výzkumné erudovanosti a celkové odborné vyzrálosti habilitantky.

Použitá metodologie

Vysoce oceňuji kvalitu metodologických přístupů v jednotlivých výzkumných studiích. Habilitantka precizním způsobem prezentuje zvolené výzkumné designy včetně vysvětlení důvodů této volby, cíle, metody sběru dat i jejich analýzy, charakteristiky sledovaného vzorku apod. Ve dvou výzkumech (moc ve školní třídě a řízení třídy), které realizovala v rámci projektů GA ČR, využívá smíšený výzkumný design. V těchto výzkumech klade důraz na to, aby všechny součásti výzkumu (formulace cíle a výzkumných otázek, teoretická východiska, metody sběru a analýzy dat a zejména propojení kvantitativních a kvalitativních dat ve výzkumné zprávě) tvořily vzájemně se ovlivňující celek. Ve svém metodologickém komentáři zdařile ilustruje integraci kvantitativních a kvalitativních dat na konkrétních výzkumech moci ve školní třídě a způsobu řízení třídy studenty učitelství v rámci dlouhodobé průběžné praxe. Další prezentované výzkumy jsou založeny na kvalitativních metodách sběru dat, zejména na narativně orientovaném výzkumu, kritické diskurzivní analýze, interpretativní fenomenologické analýze a otevřeném kódování. Habilitantka přesvědčivě prokázala vynikající metodologickou erudici.

Kvalita, správnost a původnost dosažených výsledků

Výzkumy K.Lojdové přinášejí řadu nových a originálních poznatků týkajících se sociálních aspektů školního vzdělávání, zejména mikrosociálních aspektů ve výuce. Tento fenomén je zkoumán optikou studentů učitelství, kteří v rámci pedagogických praxí do společenství ve škole vstupují, stávají se jeho součástí, jsou jeho charakteristikami výrazně ovlivňováni ve své činnosti se žáky i v procesu svého dalšího profesního rozvoje. Výzkumná data přinášejí hlubší vhled do toho, jak se studenti na praxi socializují do společenství školy, do specifické kultury školy a třídy, která obsahuje řadu pravidel, rutin, zvyklostí mezi různými aktéry, jak tyto fenomény prožívají apod.

Přestože celkovou kvalitu habilitační práce považuji za vysokou, mám i několik dílčích námitek k prezentovaným názorům. Polemizuji s významem kritické pedagogiky pro koncipování přípravy budoucích učitelů (s.21 – 22) v souvislosti s koncepcí kurikula ped-psy modulu na PedF MU: „V naší reformě kurikula ped-psy modulu má kritická pedagogika otisk zejména v důrazu na reflexi zkušeností studentů učitelství z role žáků i z jejich učitelských praxí.“ Pokud se jedná o důraz na reflexi, což odpovídá realitě koncepce učitelské přípravy na PedF MU, bylo by z hlediska teoretických východisek na místě zmínit především různé varianty reflektivního modelu vzdělávání učitelů.

Polemizuji také s názorem autorky, která v souvislosti s tzv.pedagogickou láskou (s.40) uvádí, že fenomén silného emočního vztahu mezi učitelem a žáky „je v pedagogických vědách spíše okrajový“. Odkazují zde např. na práce L.Riese, H.Lukášové a především Z.Heluse, který precizně zdůvodňuje význam kvalitního, vzájemně respektujícího vztahu učitele a žáků v procesu edukace a pedagogickou lásku dokonce považuje za jednu ze čtyř pedagogických ctností, kterými se učitel jakožto osobnost obrací k dítěti jakožto vznikající a vyvíjející se osobnosti (na tuto poznámku není třeba u obhajoby reagovat) .

Závěrem této části posudku chci znovu vyzdvihnout kvalitu a bohatství výzkumných dat a originálních zjištění, které habilitantka fundovaně zařazuje do širších kontextů a srovnává vlastní výsledky s výsledky podobně zaměřených výzkumů našich i zahraničních odborníků.

Uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a další bádání, uplatnitelnost výsledků v praxi

Habilitační práci považuji za významný přínos k hlubšímu poznání sociálních aspektů školního vzdělávání, k porozumění mnohdy skrytým a přitom vlivným fenoménům. Výsledky výzkumné práce K.Lojdové představují také zásadní přínos k teorii, výzkumu i praxi vzdělávání učitelů a to i v mezinárodní perspektivě. Přináší řadu nových a originálních poznatků v oblasti profesní socializace studentů učitelství v průběhu praxe, které pomáhají lépe a do větší hloubky porozumět procesům „vrůstání“ do profese. Většina teoretických a výzkumných studií zaměřených na studenty učitelství a začínající učitele se zaměřuje na didaktické otázky, přičemž význam mikrosociálních aspektů spíše uniká pozornosti. Autorka také formuluje řadu výzkumně podložených podnětů pro vzdělavatele učitelů, jak lépe připravit studenty na vstup do praxe, pomoci jim orientovat se v sociálním světě školy apod. A v neposlední řadě jsou výzkumná zjištění využitelná v práci učitelů, kteří provázejí studenty učitelství v průběhu praxí a pomáhají jim v procesu stávání se učitelem v reálných podmínkách školy a třídy. Výzkumná data mají význam také pro uvažování o vhodných opatřeních k usnadnění profesního startu a k systémové podpoře začínajících učitelů v prvních letech jejich profesní dráhy. Oceňuji také přínos pro rozvoj metodologie pedagogických výzkumů.

Formální úprava a jazyková úroveň práce

Také po formální stránce má práce výbornou úroveň. Je psána kultivovaným, odborně korektním a čtivým způsobem. Práce se zdroji, poznámkový aparát, způsob citací v textu i seznamu literatury plně odpovídají požadavkům na akademického psaní.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

1. V teoretické studii *The end of academic freedom in the era of neoliberalism* v rámci hledání východisek k udržení akademických svobod a pěstování akademického ducha v prostředí neoliberálních tlaků na univerzity vidíte jako jednu z možností v „kurikulu pregraduální přípravy učitelů akcentujícím spíše svobodného učitele nežli kompetenční orientaci dikтовanou shora“ (s.630). Polemizují nejen s vágností vyjádření (co např. myslí autorka „svobodným“ učitelem?), ale i s věcnou stránkou výroku. Společenská závažnost práce učitele a s ní spojená odpovědnost za kvalitu výsledků práce se žáky implikuje nutnost explicitně formulovat požadavky na cíle, obsah a výstup vysokoškolské přípravy učitelů v podobě profesních kvalit absolventů učitelského studia. Ve většině vyspělých zemí existuje profesní standard učitele, který významným způsobem ovlivňuje koncepci vzdělávání budoucích učitelů i systém jejich dalšího vzdělávání a celoživotního profesního rozvoje. (Ne)opodstatněnost navrhovaného liberálního přístupu ke vzdělávání budoucích učitelů argumentovaného akademickou svobodou vynikne při srovnání s přípravou na jinou pomáhající profesi, tedy se vzděláváním mediků zdůrazňujícím kánon jasně definovaných znalostí a postupy *lege artis*. Prosím o zaujetí stanoviska k této připomínce.
2. V návaznosti na již uvedenou připomínku ohledně kritické pedagogiky jako východiska pro koncipování přípravy budoucích učitelů na PedF MU (s.2 posudku) a na vyjádření autorky - „kriticko-pedagogická témata vyvstávají zejména na

reflektivních seminářích k praxím“ (s.22) - prosím o uvedení příkladů témat, která habilitantka považuje za kriticko-pedagogická, a event. způsobů práce s nimi.

Závěr

Habilitační práce Mgr. Kateřiny LOJDOVÉ, Ph.D., „Společenství ve škole: Mikrosociální aspekty školního vzdělávání optikou pregraduální přípravy učitelů“ ***splňuje*** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogika.

Praha dne 6.1.2020

.....
podpis